

שירי קודש

**רבי
יהודה הלוי**

**עם
ביאור והעמקה**

ישי לסר
yrlessen@gmail.com

הקדמה

רבנו יהודה הלוי ע"ה נחשב בכל הדורות כראש המשוררים מיום נסתם חזון מישראל. יותר משלש מאות שירי קודש מריה"ל הגיעו לידינו, שירי מועדים וזמנים, שירי התחטאות, תוכחה ושירי ציון. לב מי אינו רוטט לשמע כינורו המופלא, מאותם כינורות בהם ניגנו הלויים את שיר ציון.

רבות נכתב על שירתו ופירושים טובים ישנם לבאר מליצותיו, אלא שראיתי שתחום אחד נותר והוא העיון לאן השיר חותר ומהי מגמת פניו וכיצד הבתים מתפתחים. לדוגמה: בשיר על השבת לא נוכל להסתפק בהבחנה שזהו שיר לשבת, אלא יש כאן מהלך כלשהו בענין השבת. והרי ריה"ל אינו רק משורר גאוני אלא הוא מגדולי הראשונים אשר בהירותו בתורה היא כשמש בצהריים כנגלה בספרו "הכוזרי" ואמר עליו הגר"א "ספר הכוזרי הוא קדוש וטהור, עיקרי אמונת ישראל ותורה תלויין בו." בודאי ששירתו ספוגה תוכן עמוק. על כן אמרתי אנסה נא לפי דלותי לחשוף מהלכים בדבריו, ואם טעיתי, מ"מ כמדומה שהדברים עצמם ניתנו להאמר, וכך הוא טיבה של שירה שכל נפש מוצאת בה טעם משלה לפי הניגון שבוקע מכינור לבה.

תוכן העניינים:

- יקר יום שבת
- אהבה
- חיי אמת
- מתן תורה
- וירד איש אלקים

יקר יום שבת

רבינו יהודה הלוי נ"ע

א.

יקר יום שבת תגדיל
בְּבְרִית שְׁלוֹם וְחַיִּים
וְקֹדֶשְׁתּוֹ וַיְהִי מְבִדִּיל
בֵּין יִשְׂרָאֵל לְגוֹיִים:

ב.

הַאֲוֹמְרִים, אַךְ דְּבַר לְשׁוֹן
לְדַמּוֹת יְמִיהֶם לְיוֹם קֹדֶשׁ
אֲדוֹם מִקֶּדֶם לְיוֹם רֹאשׁוֹן
עֶרֶב מֵאַחֲזֹר לְיוֹם שֵׁשִׁי
תַּעֲתוּעַ קֹדֶר וּדְיִשׁוֹן
אִיךְ בַּעֲלֵי הָאֵמֶת יִשְׂיֵא?
יְדַמּוּ עֲדִים לְעֲדִיִּים
וְחִמְתִּים אֶל הַחַיִּים:

ג.

וּמַה לְשִׁכְנֵי הַמִּבְקָשִׁים
לְעֵלוֹת לְכֶסֶּא מַמְלָכָה
מִנּוּחַת אֱלֻקִּים וְאֲנָשִׁים
וְשֵׁם יְצוּחַ אֶת הַבְּרָכָה
תַּחֲלִילָה לְמִקְרָאֵי קֹדֶשִׁים
מִיָּמֵי בְּרֵאשִׁית נִמְשָׁכָה
פְּרִי מִצּוֹתוֹ עֵץ חַיִּים
בְּצִילוֹ נַחִיָּה בְּגוֹיִים:

ד.

דְּגוּלָּה לְשִׁמְךָ מְכַהֶנֶת
וְשִׁמְךָ בִּידָה לְמַשְׁעֶנֶת
חֵיתָה בְּחִיקְךָ מִקְנֶנֶת
וְעַל שֶׁלְּחֻנְךָ מִרְנֶנֶת
שְׁבַעָה בְּמֶן מַעֲוֹדָנֶת
וְעוֹד הוֹתִירָה צִנְעָנֶת

מודעת זאת באיים
ויצא לה שם בגויים:

ח.

הוסף א-ל לקנות ידך שנית
לחדש מלזכה קדמונית
להולכת קדורנית
פזורה שמאלית וימנית
ותבוש ערבית ויונית
ותשב כהונה אחרונית.
יתקדש במחנה לויים
שמך המחולל בגויים:

יקר יום שבת תגדיל בברית שלום וחיים – נושא השיר הוא השבת כברית בין הקב"ה לישראל. ופותח, שהנה ברית זו היא חידוש, שהרי עצם השבת היא קביעה וקיימא ממעשה בראשית ואינה תלויה בקדושת ישראל כמו המועדים, אלא שאעפ"כ ניתנה לישראל בתורת ברית לאחר יצ"מ. ונדמה שבזה הושפל כבודה, שבמקום להיות ענין שאינו שייך לנבראים, ירדה להיות חלק מקשר עם נבראים. אך באמת אדרבה הוגדל יקרה וכבודה, כי בזה ניתן לבני אדם קשר אליה, וכבודה יכול להתגלות אליהם. ומוסיף כי ברית השבת בין הקב"ה לישראל נושאת בה שלום וחיים לשומריה (עי' מוסף רש"י שמות לא, טז דברית כרותה להם שלא יוזקו אם ישמרוה כראוי). **וקדשתו ויהי מבדיל בין ישראל לגוים** – על השבת נאמר בתחילת פרשת כי תשא 'ברית' ו'אות'. במשפט הקודם דיבר על הברית ועתה מדבר על האות. והחילוק הוא, ד'ברית' הוא עצם הקשר בין הצדדים ללא התייחסות לאחריו, ומתוקף ברית זו בין ישראל והשבת נובעים לישראל 'שלום וחיים'. לעומת זאת, בחינת ה'אות' היא הפגנת הברית כלפי חוץ להראות לעין כל כי שני הצדדים האלה קשורים ביניהם ואף מופקעים מכל השאר, וזה שאמר כאן "וקדשתו ויהי מבדיל בין ישראל לגוים".

האומרים אך דבר לשון – אמירה שאין מאחוריה כלום. **לדמות ימיהם ליום קדשי** – אצלם השבת היא 'ימיהם' פרי המצאתם, ואצלי זהו 'יום קדשי' היינו יום שאינו המצאת אדם אלא אדרבה מחדיר אל חייו קדושה שהיא דבר מעבר לעולם. **אדום מקדם ליום ראשון** – בני אדום קבעו להם שבת ביום ראשון. **ערב מאחור ליום ששי** – בני ישמעאל קבעו להם שבת ביום ששי (ובכך שקבעו הגויים שבתותיהם דוקא בצמוד ליום קדשי הרי זה הכרזה שכל עניינם הוא חיקוי לאומתנו). **תעתוע קדר ודישון** – קדר הוא מבני ישמעאל, ודישון הוא מבני שעיר. **איך בעלי האמת ישיא** – איך הם חושבים למשון ולפתות את ישראל לדתם (כפי שמנסים שוב ושוב לאורך כל ההיסטוריה), הרי ישראל הם בעלי השבת האמתית ואיך יתפתו אחרי שבת התעתועים שלהם. **ידמו עדים לעדיים** – בגד עדים הוא בגד מאוס¹ וזהו היפך מ'עדיים' דהיינו תכשיט. ומחדד את האבסורד לדמות שבת שלהם לשבת שלנו, שהרי השבת שלהם אינה פחותת מדרגה בלבד אלא ממש מאוסה; לא רק שאינה מביאה להם רוממות כמו השבת של ישראל, אלא אדרבה מלכלכת אותם עוד יותר מימי החולין בהוללות ופורקן יצרים. **והמתים אל החיים** – "וכן בשאר ההידמויות לא יכלה כל אומה להידמות אלינו בשום דבר. הלא תראה אותן האומות אשר קבעו לעצמן יום למנוחה במקום שבת, כלום יכלו לחקותנו אם לא כאשר תחקינה צורות הצלמים את צורות בני האדם החיים?" (כוזרי ג, ט). **ומה לשכני** – הגויים הסובבים אותי ומנסים לחקותני. **המבקשים לעלות לכסא ממלכה** – ההדיוט המנסה לעלות לכס המלכות אחת דתו להמית ואכן גוי ששבת חייב מיתה. ומה שקרא לשבת 'כסא ממלכה' הוא כענין "ביום השביעי התעלה וישב על כסא כבודו". **מנוחת אלקים ואנשים** – היינו שזו מנוחת אלקים, וגם אנשים שיש להם צד השווה עם אלקים (ואין לפרש בסתמיות שזו

¹ רש"י ישעיה סד, ה עה"פ וכבגד עדים כל צדקותינו.

מנוחת אלקים ואנשים דמה בא לומר בזה, אלא רצונו לומר שיש מקום למנוחת אנשים ביום זה רק עד כמה שיש להם צד השווה עם אלקים, דבעצם זה יום מנוחת אלקים. וברור). **ושם צוה את הברכה** – מה"א הידיעה – הברכה – מדוקדק כי לא זו בלבד שהיום מבורך אלא ששם נמצאת כל הברכה שבמציאות, וע"פ מאמר חז"ל 'שבת מיניה מתברכין כל יומין'. **תחלה למקראי קדשים** – לא רק השפע הגשמי יונק מן השבת אלא גם כל שפע הקדושה ('מקראי קודש') נובע ממנה. **מימי בראשית נמשכה** – קדושת השבת מוטבעת בעצם הבריאה. ויש לפרש עוד דענין 'תחילה למקראי קדשים' שייך לכך שהשבת היא זכר ליציאת מצרים ולבחירת כלל ישראל דלזה שייכים כל שאר המועדים (עי' להגרי"ז פ' כי תשא), ואומר המשורר שאמנם השבת שייכת לכלל ישראל וממנה נובעים מועדיו, אך בל תאמר שבחינה זו מנותקת מהבחינה האחרת של זכר למעשה בראשית, אלא גם זה "מימי בראשית נמשכה" דהרי עיקר מעשה בראשית הוא בשביל ישראל שנקראו ראשית. **פרי מצותו עץ חיים** – הפרי של שמירת השבת הוא עץ חיים. ואין זו רק חיים לעתיד לבוא אלא – **בצלו נחיה בגוים** – השבת שומרת על החיות של עם ישראל חרף שעבודו לגויים, וכמ"ש בכוזרי (ג, י): "את השבתות והמועדים שם האלוק בין הסיבות החזקות ביותר להשתמרות דמותכם וצביונכם... ולולא הימים האלה לא היה אחד מכם לובש בגד נקי ולא הייתם מתכנסים למקום אחד לשם קריאה בתורתכם, מחמת דכאוונכם באורך תקופת שעבודכם..." ע"ש.

דגולה לשמן וכו' – מכאן עד סוף השיר אינו עוסק בשבת אלא בכנסת ישראל, וההסבר כדלעיל שענין השיר אינו על ה'שבת' כשלעצמה אלא על השבת בתור ברית בין השי"ת לישראל ועתה כמה ומשתוקק המשורר לחידוש הברית השלימה.

דגולה לשמן מכהנת – "ואתם תהיו לי ממלכת 'כהנים', פי' שרים וחשובים (רש"י שם) וכהונתו חשיבותו היא 'לשמן', לא לשם עצמו. **ושמן בידה למשענת** – הקיום של כלל ישראל נשען על שמו ית' שנקרא עליו, ועל כן יש לו קיום נצחי כמו ששמו ית' נצחי, ואילו לא משענת זו היו נופלים לבלי קום (ראה אור חדש למהר"ל (ע"ה"פ הפיל פור): "כי הוא ית' צורת ישראל האחרונה כמו שהוא מורה שם ישראל שחתם השם ק-ל באחרונה מפני כי הוא ית' צורה אחרונה אל ישראל ובזה הוא ית' מקיים אותם קיום נצחיי"). **היתה בחיקך מקננת** – חיק הקב"ה היה לנו לקן ובית, וכמו שנאמר (תהלים פד): "גם צפור מצאה בית ודרור קן לה את מזבחותיך ה' צב' מלכי ואלקי" ועי' רש"י שם מהמדרש שהפסוק מדבר בזמן בנין הבית והצפור זו כנסת ישראל. **ועל שלחן מרננת** – סמוכים על שלחנו הערוך בכל טוב ומרננים מרוב כל. **שבעה במן מעודנת** – לכלל ישראל המעודן לא נמצא אוכל מתאים אלא המן שמלאכי השרת אוכלים! **ועוד הותירה צנצנת**. להודיע הדבר לדורות. **מודעת זאת באיים ויצא לה שם בגוים** – כל פרשת הברית בין הקב"ה לכלל ישראל התפרסמה בכל העולם. וא"כ עתה בגלות שלא מתגלית הברית יש בדבר חילול ה'.

הוסף א-ל ידך שנית – לאחר הזכרת הגדולה שזכינו לה בעבר, ניתן לבקש שיוסיף ידו שנית שהרי כבר היה לעולמים. **לחדש מלוכה קדמונית** – אין אנו מבקשים להמציא מה שלא היה

רק לחדש המלוכה הקדומה. להולכת קדורנית – הביטוי הממצה של מצב כלל ישראל בגלות הוא 'קדורנית' כלומר הולכים חשכים, לבלי אור פני ה'. וגם אומרו 'הולכת' קדורנית מרמז שהחשיכה הולכת ומתעבה יותר ויותר, כלבנה בזמן מיעוטה שהולכת קדורנית בכל יום יותר ויותר. פזורה שמאלית וימנית – לא רק שאנו שפלים אלא גם מפוזרים. ותבוש ערבית ויונית. בין האומות השפלות ביותר כדוגמת הערבים (אתה נותן אותם ביד אומה שפלה. כתובות סו, ב), ובין האומות הנאורות והמשכילות ביותר כדוגמת היונים, כולם יבושו. יתקדש במחנה לוי – בהר הבית שהוא מחנה לוייה. ומה שלא מדבר על ביהמ"ק, כי מדבר בקידוש שמו ית' אצל העמים והם לא יוכלו להכנס לביהמ"ק רק להר הבית. שמך המחולל בגוים.

אהבה

פיוט לברכת אהבה רבה

רבנו יהודה הלוי ג"ע

יֵיטֵב בְּעֵינֶיךָ נְעִים	שִׁירִי וּמֵיטֵב מִחֲלָלִי:
חֲדָד אֲשֶׁר הִרְחִיק נְדָד	מִנִּי לְרוֹעַ מֵעֲלָלִי:
וְאַחֲזִיק בְּכַנֵּף יְדִידוֹתִי	וְחֹזֵא נֹרָא וּפְלִי:
דִּי לִי כְבוֹד שְׁמֶךָ וְחֹזֵא	חֲלָקִי מִכָּל עַמָּלִי:
חֹסֶף כְּאֵב אוֹסִיף אֶחֱזֵב	כִּי נִפְלְאַח אֶחְבַּתְךָ לִי:

ענין השיר: מתאר מהלך כיצד המשורר מכיר בשפלותו וריחוקו מבוראו ואעפ"כ ניגש לשיר לפניו.

ייטב בעיניך נעים שירי ומיטב מהללי. מתנצל: יודעני שקרבן שירתי דל הוא אך מקוה
אני שאעפ"כ ימצא חן בעיניך לפי שזה הוא ה'עידית דידי', המיטב שהנני מסוגל.

הדוד אשר הרחיק נדוד מני לרוע מעללי. עומד במבוכה: אכן הקב"ה הוא דוד וְרַע, אבל
לאחר שחטאתי הרי התרחק ממני, ואיך שייך שאשיר לפני מי שאיננו עמי? אמנם אעפ"כ –

ואחזיק בכנף ידידותו. מליצה זו שאובה מהכתוב (ש"א טו, כז) "ויסב שמואל ללכת ויחזק
בכנף מעילו ויקרע" ופרש"י ששאל שלח ידו לעבר שמואל המתרחק בכעס והצליח לתפוס
בכנף מעילו המשתפל אחורה, ובדיוק כך הוא כאן: אמנם הדוד מתרחק ממני בכעס אך בכל
זאת הנני מצליח לתפוס בכנף ידידותו. **והוא נורא ופלי.** ברם, גם אחרי שתפסתי קשר עם
ידידותו הנני זוכר ש"חברותא כלפי שמיא מי איכא" וסוף סוף הוא נורא ומופרש ממני.

די לי כבוד שמך והוא חלקי מכל עמלי. מה אני מבקש מהידידות שלנו? מאומה. כל
עמלי להחזיק בכנף הידידות ולטפח אותה ע"י שירים ומהללים אינו כדי להשיג משהו נוסף
רק די לי בעצם כבוד שמך שמתגלה אלי.

הוסף כאב אוסיף אהוב. לא זו בלבד שאיני מצפה לאיזה 'טובת הנאה' מהידידות אלא אף
מוכן אני למצב הפוך שדוקא כשאחזיק בכנף ידידותך תוסיף לי כאב, ואעפ"כ – אוסיף אהוב.
וכיצד יתכן הדבר בין אוהבים? **כי נפלאה אהבתך לי.** אהבה שאוהב ה' את קרוביו אינה
מוכרחת לבוא לידי ביטוי כשאר אהבות אלא זו אהבה אלוקית נפלאה, אהבה של השלם
העוטף את החלק, וממילא אין בה השגה ואין לשאול מדוע צדיק ורע לו. כי נפלאה אהבתך לי.

חיי אמת

רבנו יהודה הלוי נ"ע

לקראת מקור חיי אמת ארוצה
על כן בחיי שוא וריק אקוצה:
לראות פני מלכי מגמתי לבד
לא אערוץ בלתו ולא אעריצה:
מי יתנני לחזותו בחלום
אישן שנת עולם ולא אקיצה:
לו אחזה פניו בלבי ביתה
לא שאלו עיני להביט חוצה:

ענין השיר, העמדת האמת מול השקר: חיי דביקות בה' שהם חיים פנימיים מול חיים חיצוניים בעולם השקר.

לקראת מקור חיי אמת ארוצה על כן בחיי שוא וריק אקוצה. שני הבדלים מחלקים בין חיי אמת לחיי שקר: ראשית, חיי אמת מחוברים למקור החיים ואילו חיי שקר אין להם שום מקור. שנית, מצד עצם חוויית החיים חיי אמת הם אכן חוויה של חיות, וחיי שקר אינם כי אם אשליה של חיים שמתנפצת מהר מאד. וזהו שמקביל כאן בין חיי אמת שיש להם מקור לעומת הצד השני שהוא חיי שוא [אשליה של חיים] וריק [אין בהם גרעין כלומר אינם יונקים מן המקור].

לראות פני מלכי מגמתי לבד לא אערוץ בלתו ולא אעריצה. לאחר התנועה הראשונה שהיא ריצה אל מקור חיי אמת, כאן הוא מגדיר איה הוא אותו מקור, והוא "אור פני מלך

חיים". כל מגמתו היא להיות מרואי פני המלך ובכך להשתייך אל חי העולמים, אשר כלפיו שום דבר אחר אינו תופס מקום; לא של כחד ("עריצה") ולא של כבוד ("הערצה").

מי יתנני לחזותו בחלום אישן שנת עולם ולא אקיצה. מעמיד רבותא עצומה: הסמל לשוא ודמיון הוא 'חלום', ואף על פי כן לו אראה פני מלכי בחלום הרי זה בעיני מציאות חזקה ואיתנה יותר מהמציאות שאני חווה בשעת היקיצה ואז אז אעדיף להמשיך לישון לעולם!

לו אחזה פניו בלבי ביתה לא שאלו עיני להביט חוצה. עתה מייסר את נפשו, שאמנם נאה ויאה לשאוף לראות פני המלך בפועל, אבל באמת אין צריך להרחיק לכת ולרוץ למרחקים, שהרי "קרוב אליך הדבר מאד" ובראיית הלב אפשר ואפשר לראותו, ולמה לא בא לידי כך? והראיה שלא בא, שאם כן לא היה נמשך להביט חוצה.

והדברים נשלמים משיר אחר של ריה"ל (שירי ריה"ל מהדו' זמורה עמ' 298) בו מחפש את ה' ומוצאו בנשמה שבתוך לבו: "מידך היתה ללבי / רוחי בקרבי. / יום כי אחפש היש אדני' / כי נעלה מראות בעיני / שבתי ללבי ורעיוני / ואמצאה כסאך לעד בי / טמון בחובי ...". והיינו שמוצא את קדושת נשמתו ורואה בה כבוד ה' ולבו הוא הוא היכל המלך ומה לו להביט חוצה. ונפלא כיצד הדברים מבוארים בפרשת ציצית "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" וקאי על פתיל תכלת שבראייתו נזכרים בכסא הכבוד (תכלת דומה לים וכו') וקשה מה כוח כסא הכבוד העומד בשמי שמים למנוע את האדם השקוע בגופו מלתור אחרי הלב והעיניים, אלא שכסא הכבוד אינו דבר רחוק מן האדם אלא הוא שורש נשמתו, וזכירת כסא הכבוד היינו לזכור שהנשמה השרויה בלבי נאצלת מכסא הכבוד וכפי שנאמר בשיר הנ"ל "ואמצאה כסאך לעד בי טמון בחובי", וע"י זכירה זו מגלים את כבוד ה' בתוך הלב (שהרי הוא משכן לנשמה) ובזה נתקן הלב ולא תרים אחר מחשבות און, וגם העיניים מופנות פנימה ולא תרות להביט חוצה.

לעומת מה שמתואר כאן שמציאת ה' בלב מסיטה את האדם מפנייה אל העולם, מצינו בשיר אחר שכתב ריה"ל אודות מהלך הפוך: "הסר תאוה מקרבך / תמצא צורך תוך חובך / מתהלך לאט בלבבך." – הרי שהסרת התאוה והפנייה אל העולם מאפשרת למצוא את הצורך תוך הלב, וכמובן אין הדברים סותרים אלא משלימים, שהמהלך הוא כמעגל שאינו נגמר.

מתן תורה

רבנו יהודה הלוי ג"ע

יִזְרַד עָלַי הָרִים וְלֹא יִכִּילוּ	כִּי מִפְּנֵי גְאוּתְךָ יִחִילוּ:
הֵיךְ יַעֲמֹד לְבִי לִפְנֶיךָ, בְּיוֹם	תִּגְעַר בְּכֹכְבִּים וְלֹא יֶאֱחִילוּ:
וּבְנֵי אֱלֹקִים עַל שְׁמֶךָ יִתְּצְבוּ	וּבְנֵי אֲנָשִׁים חֲסָדְךָ יִזְחִילוּ:
דַּת אִשׁ אֲשֶׁר מִפִּי כְבוֹדְךָ קִבְּלוּ	זָכְרוּ וַיִּשְׁמְעוּ זָגִם יִשְׁכִּילוּ:
הֲוֵאלֹא רָצוֹת שִׁירַת קְרוֹבֶיךָ, וְגִיל	בְּעַם אֲשֶׁר בְּכְבוֹד שְׁמֶךָ יִגִּילוּ:

נושא הפייט: תיאור הפלא שבמתן תורה לבני אנוש

יורד עלי הרים ולא יכילו. במתן תורה ירד ה' על הר סיני וההר זע וחרד מבלתי יכולת להכיל ולסבול ירידתו עליו. וזו הרבותא כאן, שאפילו ההרים – החלק הגבוה והנישא שבעולם ('הררי אל') – לא מסוגלים להכיל גילוי ית'. כי מפני גאותך יחילו. מציאות ה' מתנשאת ומתגאה למעלה מכל מציאות אחרת – גבוהה ככל שתהיה ("כי גאה גאה" – מתגאה על הגאים, וכענינו – מתגאה על ההרים הגאים). התנשאות זו של המציאות האמתית היחידה מטילה אימה וחיל על כל המציאויות האחרות.

היך יעמוד לבי לפניך. אם ההרים יחילו ולא יכילו, ק"ו שליבי הקט לא יוכל לעמוד לפניך ולהכיל אותך (ומבואר כי 'עמידה לפני ה' כמוה כהכלת גילוי ית' דוק). ביום תגער בכוכבים ולא יאהילו. פי' איך ימלאני לבי לעמוד לפניך, מאחר שאתה גדול ונורא כ"כ, שאם תגער בכוכבים לא יהלו אורם ["ביום" אינו יום מסוים] (המפרש בדיואן). וכאן שוב מעמיד את הרבותא, שאפילו החלק הגבוה ביותר שבעולם (כוכבים) אינו עומד אל מול גאוותו ית'.

ובני אלקים על שמך יתייצבו ובני אנשים חסדך יוחילו. לפי פשוטו של השיר אינו מובן מה שיין חרוז זה לענין, אך לפי מה שנתבאר שמהלך הדברים מתאר נחיתות האדם בעמידה לפני בוראו, הרי לאחר שתיאר עד כמה האדם אינו יכול לעמוד בגילוי כבודו ית', ממשיך עתה להראות נחיתות האדם מן המלאכים, ומתאר כיצד תנועתו הטבעית של המלאך כלפי הבורא שונה מזו של האדם: המלאכים "מתייצבים על שמו", כל עניינם ועסקם הוא לעמוד לשרת

את שמו ית' בעבדות ללא שיור וללא מחשבה על עצמם. ואילו בני האדם "חסדך יוחילו", אשר זוהי תנועה הפוכה מתנועת המלאכים אשר מתייצבים לתת מעצמם לגילוי כבודו ית', ואילו אצל האדם התנועה הראשונית שלו כלפי הבורא היא מחשבה על עצמו היאך הוא תלוי בחסד ה' וזקוק לקבל ממנו. והטעם לחילוק מהותי זה, כי המלאכים נמצאים בעולם המושכלות הטהורים ותופסים בטהירו עילאה את נוראות שמו ית' עד שאין מקום לתפיסת עצמם כלל, ואילו בני אדם שרויים בעולם חשון שאדרבה כל דבר הוא בר תפיסה ודוקא מציאות ה' רחוקה מלהתגלות [ומשום שאין העולם מסוגל להכיל אותו כפתיחת הפייט], אך מה שכן מתגלה בעולם הוא "חסדך ה' מלאה הארץ" "כולם אליך ישרון". נמצא שלעומת המלאך שמתייצב כחייל נאמן, האדם נעמד אל מול הבורא כ'מקבל' הפושט יד לחסדו.

אחרי שתיאר אפסות האדם, עתה הופך הקערה על פיה! חרף אפסות בני האדם דוקא להם ניתנה התורה. **דת אש אשר מפי כבודך קבלו.** על התורה נאמר 'מימינו אש דת', והיינו שמציאות התורה היא אש אוכלת שבעצם מתנגדת לכל מציאות העולם ומכלה אותו, ואעפ"כ – מפי כבודך קבלו, היינו שהקב"ה רצה בגילוי כבודו ולכן נתן את התורה לבני אנוש אשר בעולם הנמוך דייקא, שבזה מתגלה כבודו ביותר. **זכרו וישימו וגם ישכילו.** כלל ישראל לא שוכח שהתורה היא דת אש ועל בני אנוש להתחזק מאד להחזיק בה, ולכן עליהם להתאמץ לזכרה (למען תזכרו), לשים אותה על הלב (ושמתם את דברי אלה על לבבכם), וגם להשכיל בה כלומר להתעמק בה, כי לרוב רוממותה לא תובן בהסתכלות אנושית פשוטה.

הואל רצות שירת קרוביך. מה ערך לשירת בני אדם לעומת שירת המלאכים? ואעפ"כ מבקש ששירת ישראל תעלה לרצון לפניו, וכל כך למה, לפי שמאז מסיני זוהי שירת **קרוביך**, מה שלא נמצא בשירת שרפים וחיות הקודש. **וגיל בעם אשר בכבוד שמך יגילו.** לא רק שירצה בשירתם אלא אף ישמח ויגיל בכך שיש לו עם שכזה השמחים בכבוד שמו, אשר משמחתם מוכח שהם בן שייכים וקרובים אל התורה, כי אין אדם שמח בדבר הרחוק ממנו.

וַיֵּרֶד אִישׁ אֱלֹקִים

רַבְּנוּ יְהוּדָה הַלֵּוִי נ"ע

וַיֵּרֶד אִישׁ אֱלֹקִים גִּבֹּר הוֹקֵם עַל

וַיֵּרֶד בְּרַכַּת שָׁמַיִם מֵעַל:

וַיֵּרֶד גִּבֹּר נֶאֱמָן בְּבֵית אֲדָנָיו

וַיֵּרֶד דָּבָר דְּבוּר עַל אִפְּנָיו:

וַיֵּרֶד הַמִּנְחִילָם אַחֲבֵי סוּדוֹ

וַיֵּרֶד וְכָל טוֹב אֲדָנָיו בְּיָדוֹ:

וַיֵּרֶד זָהִיר יְשׁוּרוּן הַמַּחֲקֵק בֵּין קָהָלָם

וַיֵּרֶד חַיִּים עַד הָעוֹלָם:

וַיֵּרֶד טַבּוֹם הַמֶּלֶךְ חֶפֶץ בִּיקָרוֹ

וַיֵּרֶד יְרֵאת אֲדָנָי הִיא אוֹצְרוֹ:

אוֹצְרוֹ פֶּתַח לָעַם אַחֲרָיו נִגְחִים

לְחַשְׁמִיעַ קוֹל מַגְבָּחִים

וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים:

הצעת ביאור

השיר סובב והולך ענין **הורדת התורה** מהשמים לארץ, ונתיסד על מאמר חז"ל (ויק"ר א, א) "ילדה את ירד - זה משה... שהוריד את התורה מלמעלה למטה".

בתי השיר כפולים ומקבילים: הראשון (וירד) מדבר על שבחו של משה המוכשר להוציא אל הפועל הורדה זו. השני (וירד) מדבר על התורה שהוריד.

משה מאחד השמים והארץ

וירד איש אלקים. מי שהיה מסוגל להוריד התורה הוא משה רבנו 'איש האלקים' ופירשו חז"ל (דב"ר יא, סוסי"ד) כינוי זה: "מחציו ולמטה **איש** מחציו ולמעלה **אלקים**", דהיינו שמחובר הן למעלה והן למטה. ואכן, משה רבינו ע"ה הוא יצירה מיוחדת לשם נתינת התורה וכמו שנאמר בנביא (שמואל א פי"ב ו): "ה' אשר **עשה** את משה" והועתק הלשון המיוחד הזה ברמב"ם (סופ"א מע"ז). ולשון רבנו מיימון אביו "נביא שבראו הקב"ה בריאה יחידה במינה", ובדרשות הר"ן (ה') כי מן הנמנע שיעלה אדם למעלה זו בדרך הטבע ע"ש. ובאברבנאל (עטרת זקנים פ"כ) "וזה הדבר לא תשוער אצלנו פליאתו... אם לא כי יד ה' עשתה זאת לזכות את ישראל והרים בחור מעם להעלותו מן הארץ בין כוכבים שם קינו...". ועי' ספורנו בהקדמה. מתוקף שמימיותו הוא מסוגל לעלות להר סיני ולקבל דת אש, ומתוקף ארציותו יכול הוא אח"כ 'להורידה לארץ'. **גבר הוקם על.** פי' הוקם למעלה (רש"י שמואל ב כג, א). שוב מודגש שמצד אחד הינו 'גבר' ומצד שני הוקם למעלה למעלה. **וירד ברכות שמים מעל.** 'איש אלקים' גבר הוקם על - יכול להוריד ברכות שמים מעל.

בהירות תורת משה

וירד גבר נאמן בבית אדניו. נאמר: "אם יהיה נביאכם... לא כן עבדי משה - בכל ביתי נאמן הוא" פי' שמעלת משה על פני שאר הנביאים היא שהינו כבן בית אצל הקב"ה (ראב"ע ורבנו בחי במדבר יב, ז), ומכיון שכן - **וירד דבר דבור על אפניו.** התורה שקבלנו דרך משה דבריה בהירים וברורים ולא ברמיזות וחידות, שבזה נבואת משה מעולה משאר נביאים, שהם מתנבאים ברמיזות וחידות והוא - "דבר דבור על אפניו" בנהירו. וכל זה מבואר להדיא בקרא הנ"ל בפרשת בהעלותך.

מתן תורה למשה ואנשי סודו

וירד המנחילם אהבי סודו. משה רבינו מנחיל את התורה לאהבי סודו [פי' חברתו הקרובה כמו 'אנשי סודו'], כי בעצם מי שזכה לקבל את התורה היה משה בלבד וכל השאר יש להם שייכות רק בתורת אוהבי סודו של משה (כן מבואר בדוכתי טובא: זכרו תורת משה עבדי, ובשבת פט. דהתורה נקראת על שמו, ובמדרש דמשה טען לאחר העגל לי ציוית ואני לא חטאתי, ובנדרים לח. לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו ע"ש, וכן מבארים בהא דאמרינן 'אין, לגבי משה יראה מלתא זוטרתי' ואכ"מ). והביאור, דודאי התורה ניתנה לישראל אלא דמשה הוא צורת הכלל ישראל

(כפי ששגור במהר"ל ועוד וכמו שאמרו במכילתא פ' יתרו שקול משה כישראל) ושם מקום חלות התורה, ונמצא שכדי שכל אחד מישראל יזכה לתורה עליו להיות מ'אנשי סודו' של משה שבזה משתייך לאותה נקודה פנימית מהותית שהיא שייכת לתורה ודוק. **ויורד וכל טוב אדניו בידו.** ממשיך להראות איך מ"ת שייך למשה עצמו - בכך שהלוחות (כל טוב אדוניו) נמסרו לידיה של משה, ועד כדי כך הגיעה בעלותו עליהם, שברצונו שברם תחת ההר.

משה השופט המיישר

יורד זהיר ישורון המחוקק בין קהלם. כאן מתואר משה המנהיג ושופט את כלל ישראל (מחוקק בין קהלם) בזהירות ובישרות. אילולי משה שמסר נפשו לשפוט את ישראל היה מתעוות קו הדין והיושר וכלל ישראל היו מאבדים את התואר 'ישורון'. משה שומר על אותו קו שימשיך בישרות ואם יעמוד בדרכו הר - יקוב הדין את ההר! (סנהדרין ו:). ובלבד שלא יצטרך לסטות ולהתעקם. **ויורד חיים עד העולם.** האפשרות למשוך חיים נצחיים עד העולם תלויה בשמירה על קו יושר אשר טיבו להמשך לאין סוף.

יראת שמים שירדה לארץ

יורד טכוס המלך חפץ ביקרו. שיעור המילים: וירד האיש שטכוס המלך חפץ ביקרו, ונראה הפירוש עפ"י הערוך (ערך טכס) שטכסיס מלכות היינו אנשים הבקיאים בעבודת המלך, וכאן יתפרש 'טכוס המלך' - המלאכים משרתי הקב"ה הבקיאים בעבודתו, ואותו משמר מלאכים חפץ ביקרו של משה רבינו עד שכל אחד נתן לו מתנה (). והנה מדתם וטכסיסם של מלאכי מעלה היא יראה, ואם משה מצא חן בעיניהם עד שחפצים ביקרו הרי שראו בו יראת שמים, ועל כן הוא זה שיכול - **ויורד יראת השם היא אוצרו.**

אוצרו פתח לעם אחריו ננהים. ה'נהייה אחרי השם' היא ההליכה אחריו במדבר, ובית זה מקביל במדויק לפסוק (שה"ש א, ד) "משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו" והיינו כשרצו ישראל אחרי ה' בארץ לא זרועה (עי' רש"י שם), ואשר בזכות זה הביאני המלך חדריו - לחדרי תורה שחשף בפניהם במעמד ה"ס (ראה תנב"א פ"ו), וכן אומרים בברכת אהבה רבה "בעבור אבותינו שבטחו בך (דכתיב לכתך אחרי במדבר, ר"י בר יקר) ותלמדם חוקי חיים (נתת להם את התורה במדבר, שם)". וזהו שאומר המשורר: "**אוצר פתח**" - שאוצר הוא חדר פנימי והוא כנגד הביאני המלך **חדריו**, "לעם אחריו ננהים" - כנגד אחריך נרוצה. **להשמיע קול מגבוהים: וידבר אלקים.**

יש בחרוז זה האחרון חתימה לכל האמור לעיל; שההורדה וההרכנה של דברים עליונים עלי ארץ דרוש לה תנאי - שהארץ תשתוקק לקבל מלמעלה (דוגמת ענין הגשמים ע"י ריש תענית דאין טפח יורד מלמעלה אם אין ב' טפחים עולים מלמעלה), וזה התקיים בכך שעם ישראל נהה

אחרי הקב"ה ושארף להתעלות, על כן אליו נפתח האוצר והוא שמע קול מגבוהים. **וידבר**
אלקים.